

Bethel

Een thuis voor elk talent!

Pestprotocol

Pestprotocol

Waarom een pestprotocol?

De Bethelschool wil haar kinderen een veilig pedagogisch klimaat bieden, waarin zij zich harmonieus en op een prettige en positieve wijze kunnen ontwikkelen. Vanuit onze visie en missie zijn wij van mening dat pesten niet past binnen een school en al helemaal niet binnen een christelijke school. Dat komt ook tot uitdrukking in onze visie-uitspraken:

De Bethelschool is een school:

Bethelschool is een school waar...

- ... gewerkt wordt vanuit een Bijbelgetrouwe identiteit en waar elk kind als een uniek schepsel van God wordt gezien. Het onderwijs is gericht op het hier en nu en op de Toekomst.
- ..... de kinderen dienstbaarheid, zelfredzaamheid en respect wordt bijgebracht.
- ... toekomstgericht gewerkt wordt aan 'onderwijs op maat'; een onderwijssysteem waarin elk kind zich binnen een veilig pedagogisch klimaat kan en mag ontwikkelen naar eigen capaciteit en tempo.
- ...binnen een uitdagende leeromgeving de leerlingen wordt bijgebracht verantwoordelijkheid te dragen voor hun eigen ontwikkeling.
- ... een professioneel, betrokken en enthousiast team in een gezellige en open sfeer samenwerkt en waarin men elkaar accepteert, respecteert en waar men van en met elkaar leert.
- ..... samenwerking en goede communicatie met ouders belangrijk is.

Bij het nadenken over onze schoolontwikkeling hebben we gezocht naar een motto waaraan we ons als team willen verbinden:

'Bethelschool, een thuis voor elk talent!'

Met dit motto proberen we het volgende te duiden:

- Het woordje **thuis** verwijst naar onze schoolnaam. Onze schoolnaam is verbonden aan het Huis van God, aan Zijn Naam. We willen kinderen graag hun weg wijzen naar de Toekomst, die er is in Jezus Christus.

- In het woordje **thuis** ligt voor ons nadrukkelijk ook het bieden van veiligheid en warmte, waardoor je je goed kunt ontwikkelen: een positief pedagogisch klimaat vinden we de basis waaruit we met elkaar werken.

- Met het woordje **elk** maken we duidelijk dat elk kind er mag zijn met zijn of haar eigen talenten. We

willen nadrukkelijk niet alleen een school zijn voor goede leerprestaties. We zijn ook een school waar we alle talenten van kinderen, dus ook creatieve, sportieve, handige en sociale talenten, tot bloei laten komen. Wel in de wetenschap dat er in sommige gevallen een beter plekje kan zijn voor een kind, passend onderwijs.

Met het woordje **talent** wil ook gezegd zijn dat we het beste uit kinderen naar voren willen laten komen, dat we geloven dat kinderen vaak veel meer in zich hebben dan we denken. We hebben hoge en positieve verwachtingen van kinderen. Je hoeft je talent niet te verbergen. Sterker nog: We willen kinderen leren deze talenten in te zetten.

Duidelijk is dat in onze visie en missie er geen ruimte is voor pestgedrag. Echter, op iedere school, dus ook op de Bethelschool, komt pesten voor. Vandaar dit protocol, zodat voor iedereen duidelijk is hoe hier op onze school mee wordt omgegaan en hoe we pestgedrag voorkomen en bestrijden.

A Uitgangspunten

Uitgangspunt van dit pestprotocol is de Kanjertraining. Het protocol van de Kanjertraining is weliswaar aangepast, maar vormde wel de basis voor dit protocol.

De volgende uitgangspunten vormen de basis voor ons beleid met betrekking tot pesten:

- We moeten elkaar aanspreken op de Christelijke omgang met elkaar. De leerlingen leren om iemand op zijn/haar gedrag aan te spreken, zonder oordeel over de persoon.
- Als pesten en pestgedrag plaatsvindt, ervaren we dat een probleem op onze school zowel voor de leerkrachten als de ouders, de gepeste kinderen, de pesters en de 'zwijgende' groep kinderen.
- De school heeft een inspanningsverplichting om pestgedrag te voorkomen en aan te pakken door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als ongewenst gedrag wordt ervaren en niet wordt geaccepteerd.
- Leerkrachten moeten alert zijn op pestgedrag in algemene zin. Indien pestgedrag optreedt, moeten leerkrachten duidelijk stelling en actie ondernemen tegen dit gedrag. De verantwoordelijkheid blijft te allen tijde liggen bij de leerkrachten.
- Wanneer pesten geconstateerd wordt tijdens het overblijven, dienen de overblijfouders dit direct te melden aan de leerkrachten.
- Wanneer ouders van de school merken dat een kind gepest wordt, geven zij dit door aan de school.
- Wanneer pesten, ondanks alle inspanningen weer optreedt, voert de school de uitgewerkte protocollaire procedure uit.
- Dit pestprotocol wordt door het hele team en de oudervertegenwoordiging onderschreven en ook alle ouders ter inzage aangeboden.
- Indien naar mening van ouders of leerkrachten pesten niet adequaat wordt aangepakt, kan een (externe) vertrouwenspersoon worden ingeschakeld.

Praktisch

Het kwaad moet worden bestreden

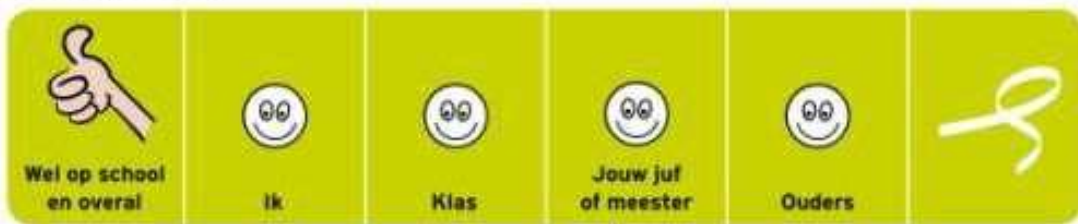
Veel ouders verlangen van de school dat “het kwaad” (= de pester) moet worden bestreden, en dat “het goede” moet worden beschermd. De school kiest er echter niet voor om

kinderen te beoordelen als behorend bij “kwaad of goed”. Ieder mens maakt wel eens fouten. Kinderen zijn in emotioneel opzicht “onder en boven de wet.” De weg van de mens, en die van het kind in het bijzonder, gaat met vallen en opstaan. Kinderen hebben het recht daarin te worden begeleid en te worden opgevoed. Ouders hebben die opvoedingsplicht evenals leerkrachten.

In gesprek met kinderen (en ouders) wordt de voorwaarde gehanteerd dat binnen de kaders van de Nederlandse wetgeving veel mag zolang je rekening houdt met elkaar. Jij hoeft je niet onveilig te voelen door het gedrag van de ander, en die ander hoeft zich niet onveilig te voelen door jouw gedrag. Kortom: je gedraagt je. Deze anderen zijn:

1. jouw klasgenoten en andere leerlingen op school;
2. de leerkrachten, de directie, de ouders van andere kinderen;
3. jouw ouders, die trots op je zijn. Omdat jij iemand bent die te vertrouwen is. Als je iets vertelt, dan vertel je het hele verhaal en niet toevallig het belangrijkste stukje even niet;
4. mensen die op eenzelfde manier doen als jij, maar ook mensen die anders doen dan jij.

Dit doen we wel

Dit doen we niet

De school neemt het overzicht van de smileys als uitgangspunt: “Het is prima dat jouw vrienden het leuk vinden wat jij bedenkt en doet, maar als de rest van de klas dat niet leuk vindt, evenals jouw juf of meester, (en jouw ouders als die erachter komen) dan gaan we dat niet doen op school.”

Je blijft fatsoenlijk en je laat je niet bepalen door je uitdager(s): “Geef geen benzine aan vervelend lopende motortjes.” Mocht een leerling zich niet willen houden aan de

eenvoudige afspraken zoals weergegeven in de smileys, dan wordt dat met de ouders van het betreffende kind besproken. In dit gesprek wordt ervan uitgegaan dat de ouders met de school willen meedenken om een oplossing te zoeken die goed is voor het eigen kind, andere kinderen, de leerkracht, de school en de buurt.

B Wat is pesten?

De psycholoog en onderwijskundige Bob van der Meer geeft in zijn boek “pesten op school” de volgende definitie van pesten:

“Pesten is (psychisch, fysiek of seksueel) systematisch geweld van de leerling of een groep leerlingen ten opzichte van één of meer klasgenoten, die niet meer in staat is / zijn zichzelf te verdedigen.”

Hierbij is sprake van een structureel feit. Bij pesten is er een duidelijke slachtofferrol en een daderrol. Pesten is zeer slecht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het slachtoffer, het slachtoffer kan zelfs volledig getraumatiseerd worden. Overigens is pesten ook slecht voor de pester, want ook hij ontwikkelt een manier van omgaan met andere mensen, die ervoor zorgt, dat hij 400% meer kans heeft om in de criminaliteit te komen. Pesten is kindermishandeling tussen kinderen onderling!

Wat is het verschil tussen pesten en plagen?

Wanneer is er nu sprake van plagen en wanneer is er sprake van pestgedrag? Het is belangrijk om het verschil duidelijk te hebben, ook voor de kinderen zelf. Het meest eenvoudig onderscheid is deze:

Plagen gebeurt in het zicht van de leerkrachten. Pesten gebeurt achter de rug van leerkrachten.

Daarom weet een leerkracht zelden uit zichzelf wat er zich precies afspeelt tussen de kinderen onderling. De leerkracht moet hierover worden geïnformeerd door de leerlingen zelf. De leerkracht heeft eveneens de ouders nodig om tips te krijgen over hetgeen zich kennelijk afspeelt tussen de leerlingen onderling. Om die reden is het van belang dat ouders en leerkrachten goed samenwerken om een goede sfeer in de klas te behouden. Een belangrijke stelregel is dat kinderen hun zorgen leren delen met iemand die zij vertrouwen, zoals hun vader, moeder of leerkracht. Vanaf de kleutergroep leren de kinderen het verschil tussen vertellen en klikken. Als er sprake is van pesterijen, dan is het belangrijk dat kinderen dat vertellen aan hun vader, moeder of leerkracht.

Wat pesten precies is, is moeilijk te definiëren. Er bestaan dan ook veel verschillende definities voor dit begrip. Maar in al deze definities komen steeds enkele duidelijke kernmerken naar voren:

- Pesten gebeurt opzettelijk;
- Pesten is bedoeld om schade toe te brengen (fysiek, materieel of mentaal);
- Bij pesten is er altijd sprake van ongelijke machtsverhoudingen (fysiek of verbaal sterkere personen kiezen minder weerbare personen als slachtoffer);
- Pesten gebeurt systematisch;
- Pesten houdt niet vanzelf op, maar wordt eerder erger als er niet wordt ingegrepen;
- Pesten is van alle tijden en komt in alle groepen en culturen voor.

Plagen is niet hetzelfde als pesten. Bij plagen zijn de machtsverhoudingen gelijk. Plagen is vriendschappelijk bedoeld, er wordt de ander geen schade berokkend.

Om bovenstaande rijtje te verduidelijken volgt in figuur 1 een aantal voorbeelden van pesten.

Figuur 1

Fysiek	krabben, bijten, haren trekken, duwen, sjoeren, schoppen, slaan en spugen en trekken aan kleding.
Spullen afpakken	Spullen of kleding afpakken of zoek maken zodat het slachtoffer straf krijgt.
Spullen beschadigen	Kliederen op boeken of andere spullen. Schoppen tegen je spullen of gooien met een schoeltas of andere spullen. De fiets beschadigen of vernielen.
Achterna lopen / opjagen	Iemand wordt achterna gelopen, opgejaagd en bang gemaakt.
In de val laten lopen	Iemand met een smoesje naar een afgelegen plaats lokken om daar (onzichtbaar) te kunnen pesten.
Klem zetten	Met meerdere personen iemand de weg versperren, klem zetten en intimideren.
Opsluiten	Iets voor een deur zetten of een deur op slot doen, zodat die persoon er niet meer uit kan. In een kast of de WC.
Stalken	Iemand voortdurend lastig vallen door bijvoorbeeld achterna lopen, sms-berichten, telefoon, e-mail enz.
Uitschelden	Iemand uitschelden, beledigen en kwetsen.
Bangmakerijen	'Als je 'het' aan iemand vertelt dan pakken we je', of bedreigen met (anonieme) briefjes.
Kwaadwillend roddelen	De ander in een kwaad daglicht stellen met kwaadwillende roddels om te kwetsen en de ander buiten te sluiten en te vernederen.
Belachelijk maken	Iemand met bepaalde kenmerken of voorkeuren belachelijk maken en uitlachen en er kwetsende opmerkingen over maken.
Vernederen	'Draag jij mijn spullen maar want dat is toch het enige waar jij goed voor bent.'
Scheldnamen	De ander vernederen en kleineren met scheldnamen.
Geweld uitlokken	Iemand net zo lang sarren, negeren en uitdagen tot die persoon zelf geweld gaat gebruiken en straf krijgt.
Ongewenste intimiteiten	Je wordt aangeraakt, vastgehouden, betast of gezoend tegen je wil.

Het specifieke van pesten is dus gelegen in het bedreigende en vooral systematische karakter. We spreken van pestgedrag als het daarnaast ook nog regelmatig gebeurt, waardoor de veiligheid van de omgeving van een kind wordt aangetast. De inzet van het pestgedrag is altijd macht door intimidatie.

Voor leerkrachten en ouders is het vaak heel lastig structureel pesten in kaart te krijgen. Intuïtief voelen we soms wel aan dat er iets speelt, maar we hebben nog geen 'bewijs' van het pestgedrag. Pesten gebeurt immers het meest als er geen volwassenen in de buurt zijn. Vaak durft het slachtoffer niemand in vertrouwen te nemen en blijft het lang hiermee lopen, soms ook omdat door de pester bedreigingen zijn geuit.

Samen hebben we de verantwoordelijkheid om de slachtoffers te steunen, zodat zij kunnen delen wat er achter de schermen gebeurt. Op deze manier kunnen we de slachtoffers en de structurele pesters helpen een zich een fijne plek in de groep te verwerven.

C Gepeste/pester/betrokkenen

Het gepeste kind:

Sommige kinderen hebben een grotere kans om gepest te worden dan anderen. Dat kan te maken hebben met uiterlijke kenmerken maar het heeft vaker te maken met vertoond gedrag, wijze waarop gevoelens worden beleefd en de manier waarop dat geuit wordt. Uit onderzoek blijkt dat kinderen gepest worden in situaties waarin pesters al de kans krijgen om een slachtoffer te pakken te nemen. Er is dan al sprake van een onveilige situatie, waarbinnen een pester zich kan manifesteren en zich daarin ook nog verder kan ontwikkelen.

Kinderen die gepest worden doen vaak andere dingen dan de meeste leeftijdgenoten in hun omgeving. Ze spelen een ander instrument, doen aan een andere sport of zitten op een ander clubje. Ze zijn erg goed in vakgebieden of juist niet. Er zijn helaas aanleidingen genoeg om door anderen gepest te worden, mits de pesters daar de kans voor krijgen vanuit de omgeving.

Veel kinderen die worden gepest hebben een beperkte weerbaarheid. Ze zijn niet in staat daadwerkelijk actie te ondernemen tegen de pestkoppen en stralen dat dan ook uit naar hun kwelgeesten. Vaak zijn ze angstig en onzeker in een groep, ze durven weinig of niets te zeggen, omdat ze bang zijn om uitgelachen te worden. Deze angst en onzekerheid worden verder versterkt door het ondervonden pestgedrag, waardoor het gepeste kind in een vicieuze cirkel komt waar het zonder hulp zeker niet uitkomt.

Gepeste kinderen voelen zich vaak eenzaam, hebben in hun omgeving geen vrienden om op terug te vallen en kunnen soms beter met volwassenen opschieten dan met hun leeftijdgenoten. Jongens die worden gepest horen bijna nooit tot de motorisch beter ontwikkelde kinderen.

De pesters

Kinderen die pesten zijn vaak juist fysiek wel de sterksten uit de groep. Ze kunnen zich permitteren zich agressiever op te stellen en ze reageren dan ook met dreiging van geweld of de (in)directe inzet van geweld. Pesters lijken op het eerste gezicht populair te zijn in een klas, maar ze dwingen hun populariteit in de groep af door te laten zien hoe sterk ze zijn en wat ze allemaal durven. Met het vertoonde pestgedrag gaat ze dat gemakkelijk af en ze krijgen andere kinderen mee in het gedrag naar een slachtoffer. Pesters hebben ook feilloos in de gaten welke kinderen gemakkelijk aan te pakken zijn en als ze zich al vergissen, gaan ze direct op zoek naar een volgend slachtoffer. De zwijgende meerderheid en potentiële meelopers krijgen een keuze die onuitgesproken wordt opgelegd en die aan duidelijkheid niet te wensen overlaat: Je bent voor of je bent tegen me. Hier gaat een grote dreiging vanuit naar de gezamenlijke omgeving van pester en slachtoffer.

Alles is immers beter dan door de “machtige pester” zelf gepest te worden. De pesters stralen juist deze dreigende zekerheid met verve uit. Ze overtreden bewust regels en storen zich nergens aan en hebben vaak de vaardigheden ontwikkeld met hun daden weg te komen. Het profiel van de pester is sterk zelf bevestigend. Hij ziet zichzelf als een slimme durfal die de dommerds de loef afsteekt en ze dat ook bij herhaling laat merken. “Wie maakt mij wat? ” staat met grote letters op het voorhoofd geschreven.

Het komt ook regelmatig voor dat een pestkop een kind is dat in een andere situatie zelf slachtoffer is of was. Om te voorkomen weer het mikpunt van pesten te worden, kan een kind zich bijvoorbeeld in een andere omgeving dan die van zijn slachtofferrol, vervolgens als

pester gaan opstellen en manifesteren. “Gepest worden doet pesten”.

Meisjes pesten minder openlijk dan jongens en vaak op een subtiele manier waarbij de uitdaging naar het gezag ter plekke niet echt aan de orde is. Ze pesten meer met woorden, maken geniepige opmerkingen of sluiten andere kinderen buiten. Meisjes opereren minder individueel, maar sluiten vaker andere kinderen uit van het groepsproces. Fysiek geweld komt bij meisjes veel minder voor.

Een succesvolle pester leert niet om zijn agressie op een andere manier te uiten dan door het ongewenste pestgedrag te vertonen. Ook pesters hebben op termijn last van hun pestgedrag. Door hun verkeerde en vooral beperkte sociale vaardigheden hebben ze vaak moeite om vriendjes op lange termijn te maken en een vriendschap op te bouwen en te onderhouden op andere gronden dan die van macht en het delen in die macht. Pesters maken een abnormale sociale ontwikkeling door met alle gevolgen van dien voor de pester zelf.

De meelopers en de andere kinderen:

De meeste kinderen zijn niet direct betrokken bij pesten in de direct actieve rol van pester. Sommige kinderen behouden enige afstand en andere kinderen doen incidenteel mee. Dit zijn de zogenaamde “meelopers”(in de Kanjertraining de rode pet). Zij geven de pesters feitelijk benzine en zorgen er zo voor dat het pestgedrag in stand blijft (de motor blijft lopen). Er zijn ook kinderen die niet merken dat er gepest wordt en er zijn kinderen die het niet willen weten dat er gepest wordt in hun directe (school) omgeving.

Het specifieke kenmerk van een meeloper is de grote angst om zelf in de slachtofferrol te geraken. Maar het kan ook zijn dat meelopers stoer gedrag wel interessant vinden en denken daardoor in populariteit mee te liften met de pester in kwestie.

Voorals meisjes doen nogal eens mee met pesten om een vriendin te kunnen behouden. Als kinderen actiever gaan mee pesten in een grotere groep, voelen ze zich minder betrokken en verantwoordelijk voor wat er met pesten wordt aangericht. Alles wat in een groep gebeurt laat het individueel denken meer en meer achter zich en zo kan met name groepsgegedrag leiden tot excessen die achteraf voor iedereen inclusief de pesters onacceptabel zijn.

Soms wordt beweerd dat het aanpakken van pesten geen zin heeft, omdat het een groepsproces betreft waar moeilijk vat op te krijgen is.

Hoewel het veranderen van groepsprocessen een moeilijke opgave is, heeft het absoluut zin om daadwerkelijk op te staan tegen het pesten. Zodra andere kinderen het gepeste kind te hulp komen of tegen de pesters zeggen dat ze moeten ophouden, kan de situatie aanzienlijk veranderen. Het pesten wordt dan al direct minder vanzelfsprekend en draagt bovendien grotere risico's met zich mee. De situatie voor met name meelopers verandert door het ongewenste karakter van het vertoonde pestgedrag. Het wordt duidelijk dat het geen groepsnorm is om mee te gaan in het pestgedrag. Meelopers horen graag bij de norm en de grote groep en zijn niet bereid en ook niet in staat om grote risico's te lopen waarvan ze de gevolgen niet kunnen overzien.

Kinderen die pestgedrag signaleren en dit bij de leerkracht aangeven vervullen dus een belangrijke rol. Ook de ouders kunnen een belangrijke rol spelen. Ouders van kinderen die gepest worden en die dit probleem met de school of op de club willen bespreken, zijn

natuurlijk altijd emotioneel bij het onderwerp betrokken. Deze ouders hebben vaak een sterk gevoel van onmacht en dit is niet altijd een goede leidraad tot rationeel handelen. De ouder wil maar één ding en dat is dat het pestgedrag ogenblikkelijk stopt. Ouders van kinderen die niet direct bij het pesten zijn betrokken kunnen meer afstand nemen. Daardoor zijn ze beter in staat om duidelijk te maken aan hun kind dat er iets aan het pesten gedaan moet worden. Dit is ook in het belang van de opvoeding en ontwikkeling van hun eigen kind. Als er in de omgeving van een kind gepest wordt, heeft het kind zelf ook last van een onveilige, onprettige sfeer in de groep of de klas.

D Hoe herken je een pester / gepest kind

Signalen van slachtoffers

Op school

Primaire signalen:

- de slachtoffers worden vaak op een gemene manier geplaagd, bespot en gekleineerd
- ze worden uitgelachen op een spottende en onvriendelijke manier
- ze worden fysiek aangepakt en kunnen zich hier niet adequaat tegen verweren
- ze zijn betrokken bij ruzies waarbij ze zich niet kunnen verdedigen
- hun bezittingen worden beschadigd
- ze vertonen blauwe plekken, schrammen, gescheurde kleding,....

Secundaire signalen:

- de slachtoffers zijn vaak alleen, ze lijken geen vrienden te hebben
- ze worden als laatste gekozen, bijvoorbeeld bij het vormen van groepjes
- ze proberen dicht bij de leerkracht te blijven
- ze geven een angstige en onzekere indruk
- ze zien er bang, ongelukkig, neerslachtig en huilerig uit
- ze vertonen een plotselinge of geleidelijke verslechtering in schoolresultaten

Thuis

Primaire signalen:

- ze komen thuis met gescheurde kleding of bezittingen die stuk zijn
- ze vertonen verwondingen (blauwe plekken, schrammen,...) en geven hier een omslachtige en onduidelijke uitleg voor

Secundaire signalen:

- ze brengen geen vriendjes of klasgenoten mee naar huis
- ze hebben geen goede vriend
- ze worden zelden elders uitgenodigd
- ze gaan niet graag naar school
- ze kiezen een vreemde weg om naar school te gaan
- ze slapen niet goed
- ze verliezen de belangstelling voor schooltaken
- ze zien er bang en ongelukkig uit
- ze vragen of stelen geld (om de pestkoppen om te kopen)

Signalen van pesters

Algemene kenmerken

- ze zijn fysiek sterker
- ze hebben grote behoefte te overheersen en hun eigen zin te krijgen
- ze zijn impulsief, kunnen moeilijk tegenwerking aanvaarden
- ze zijn vaak tegendraads naar volwassenen toe
- ze worden als stoer aangezien, hebben weinig inlevingsvermogen
- ze hebben een relatief positief zelfbeeld

Op school

- Op school treiteren de pestkoppen vaak op een gemene manier: spotten, intimideren, schoppen, dingen stuk maken. Ze hebben het vooral gemunt op de zwakkere leerlingen en proberen de meelopers op hun hand te krijgen.
- Ondervinding leert dat meisjes veelal op een veel subtielere manier pesten, die veel moeilijker op te sporen valt, bijvoorbeeld roddelen, een vriendin afpakken, uitsluiten, ...

E Preventieve maatregelen

- In de eerste schoolweek wordt met de klas een klassenprotocol gemaakt. De naleving hiervan wordt regelmatig ter sprake gebracht.
- De Bethelschool werkt met de Kanjertraining. De Kanjerregels hangen in ieder lokaal:
  1. We vertrouwen elkaar.
  2. We helpen elkaar.
  3. Niemand speelt de baas.
  4. Niemand lacht uit.
  5. Niemand is of blijft zielig.

De school zet middels de Kanjerlessen in op het versterken van het onderling vertrouwen en het besef dat het goed is om elkaar te helpen. Binnen dat kader speelt niemand de baas, hebben we plezier met elkaar en ben je of blijf je niet zielig. Duidelijk wordt gesteld dat de leerlingen ten opzichte van elkaar niet de baas zijn. De leerkracht echter is op school “de baas/het gezag” en de ouders zijn dat thuis.

- Als een conflict zich tussen kinderen afspeelt zal de school kiezen voor een **oplossingsgerichte** aanpak. Dat wil zeggen: de school zoekt een oplossing die alle partijen zoveel mogelijk recht doet en borgt gemaakte afspraken. Een oplossingsgerichte aanpak is te onderscheiden van een wraak- en haatgerichte aanpak (vormen van bedreiging en kwaadsprekerijen) of een zeurgerichte aanpak (indirecte kwaadsprekerijen en slachtofferschap).
- Tijdens de ouderbezoeken en de tien minuten gesprekken kan worden gevraagd of de ouders signalen hebben gekregen dat hun kind anderen pest, gepest wordt of aangeeft dat anderen in de klas of op school gepest worden. Dit laatste wordt ook in gesprekken met kinderen gevraagd. (n.a.v. de leerlingvragenlijst “Zien”, ons pedagogisch leerlingvolgsysteem.)
- Incidenten op het plein worden onderling doorgegeven door de leerkrachten aan de leerkracht van het betreffende kind. Indien de leerkracht beoordeeld dat dit ongewenst gedrag is dat vaker voorkomt, dan wel wordt beoordeeld als ongewenst, dan legt de leerkracht het incident vast in een notitie “incidentenregistratie” in het leerlingvolgsysteem. Hierin worden conflictsituaties genoteerd waarbij de pleinwacht heeft ingegrepen en ook andere opvallende zaken.
- In de schoolgids is een oproep geplaatst aan alle ouders om kinderen die er niet bijhoren ook eens te vragen op een verjaardagsfeestje of speelmiddag van de kinderen. Om te weten om welke kinderen het gaat, kan geïnformeerd worden bij de leerkrachten.
- Minimaal een keer per jaar wordt vanaf groep 3 een sociogram afgenomen. Dit wordt met de IB-er besproken in de groepsbespreking.
- De sociaal-emotionele ontwikkeling wordt bijgehouden middels “ZIEN”. Resultaten hiervan worden besproken en geanalyseerd door de IB-ers.
- Er is een pesttest/ pest enquête aanwezig. Deze kan worden gebruikt als er een vermoeden van pesten bestaat.

- Eenmaal per jaar wordt in de teamvergadering het protocol geëvalueerd en wordt bezien of aanvullingen noodzakelijk zijn.

De tijger (witte pet) is zichzelf, te vertrouwen, vriendelijk, behulpzaam en op een leuke manier grappig en stoer.

Het konijn (gele pet) doet zielig, trekt zich terug en doet bang.

Het aapje (de rode pet) lacht uit, loopt mee, doet als een uitslover en maakt theater.

De vlerk (de zwarte pet) daagt uit, pest, zoekt ruzie, speelt de baas.

F Voorbeeld: werkwijze Kanjertraining

Het rollenspel

De Kanjertraining richt zich op meer dan pesten alleen. Kinderen leren om te gaan met vervelend gedrag van een ander. Kinderen die zich misdragen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid en hun verlangen het goede te doen. De meeste kinderen bedoelen het goed, maar “het kan er behoorlijk brutaal uitkomen.” Daarin wijkt een kind niet af van veel volwassenen. Als zoiets zich voordoet, dan is het goed dat het kind wordt gecorrigeerd. Omdat leerkrachten (en) ouders niet alles zien, is het van belang dat kinderen zelf ook enige zelfredzaamheid vertonen. Kinderen kunnen best aan elkaar vertellen dat ze last hebben van bepaald gedrag. Omdat kinderen, op een enkeling na, niet vervelend willen doen, zijn op dit niveau de meeste problemen op te lossen. In de Kanjertraining wordt expliciet geoefend in rollenspelen hoe je kunt reageren op vervelend gedrag. Dit gebeurt met gedragsrollen met behulp van verschillende petten. Kinderen leren rechtop te staan, de ander aan te kijken en te zeggen: “Ik vind dit vervelend, Wil je ermee stoppen?” Vervolgens lopen ze naar een andere leerling die ze kunnen vertrouwen (een “maatje”, een “buddy”). Daar gaat de leerling niet zeuren, maar gaat samen met de buddy/maatje iets anders doen. Als het op deze manier niet oplost, dan gaat de leerling samen met zijn maatje naar de juf of meester.

Tijdens dit rollenspel hebben medeklasgenoten de neiging om te giechelen om het grensoverschrijdend gedrag van de uitdager. Aan deze leerlingen wordt duidelijk gemaakt dat dit giechelgedrag het pestgedrag van de uitdager versterkt. Ze geven als het ware “benzine” aan een vervelend lopend motortje. De leerlingen leren geen voeding (benzine) meer te geven aan vervelend gedrag. Zo oefent niet alleen de gepeste, maar ook de omstander.

Op school trainen we dit:

Kom je naar gedrag tegen? Zeg en doe dan dit:

1. Wil je ermee stoppen? Ik krijg een naar gevoel van jouw gedrag. Ik vind het vervelend dat je dit (schelden, achterna roepen, slaan enz.) doet.
2. Wil je er niet mee stoppen? Meen je dat?
3. Zoek het uit. Hier heb ik geen zin in. Je haalt je schouders op en gaat iets gezelligs doen. Je blijft rustig, je blijft eigen baas (je laat je niet bepalen door een vervelend persoon) je doet als de witte pet.
4. Ga weg bij vervelend gedoe. Zoek een maatje, doe iets gezelligs, maakt een kletspraatje met iemand anders. Op die manier kom je meestal van pesters af.
5. Zorg ervoor dat jezelf geen benzine geeft. Ga je reageren dan wordt het alleen maar erger.
6. Stopt het niet? Dan wordt het alleen maar erger.

G Wat kunnen ouders van de leerkracht verwachten?

1. Voorbeeldgedrag

U mag verwachten dat de leerkrachten van de school respectvol omgaan met uw kind en met u als ouder.

U mag verwachten dat de leerkrachten onderling respectvol met elkaar omgaan. Zij zijn zich bewust van het gezegde: “een goed voorbeeld doet goed volgen.”

U mag verwachten dat de leerkrachten twee gedragstalen weten te spreken. De ene gedragstaal sluit aan op de straatcultuur* (= directief: duidelijk, helder en grens stellend), de andere gedragstaal sluit aan op de wereld van wederzijds respect (richt zich op het geven inzicht).

Het voorbeeldgedrag van de leerkracht nodigt kinderen uit om over te stappen naar de wereld van wederzijds respect.

Doet zich een probleem voor op school, dan mag u van de leerkrachten verwachten dat zij daarmee oplossingsgericht aan de slag gaan. Zeurgerichte of wraak- en haatgerichte reacties vinden geen voedingsbodem bij de leerkrachten. De leerkrachten hebben u nodig om tot een goede oplossing te komen, die goed is voor uw kind, maar ook voor de andere kinderen, hun ouders, de leerkracht, de school en de buurt.

2. Correcte reactie van de leerkracht op excuus van kinderen voor hun wangedrag.

Reactie kind: Maar hij/zij daagt mij uit!

Juf/meester: Je laat je uitdagen en opjutten. Doe alsof de opjutter een radio is. Je hoort het wel, maar luistert niet.

Reactie kind Ik deed het wel, maar hij/zij vertelde niet dat ik moest stoppen.

Juf/meester: Je moet rekening leren houden met gevoelens van een ander. Als iemand niet blij kijkt, dan moet jij je afvragen of het wel leuk is wat jij allemaal doet.

Reactie kind: Maar hij/zij deed het ook bij mij.

Juf/meester: Natuurlijk hoef jij het niet over je kant te laten gaan. Maar dan ZEG je er iets van. Je gaat niet schelden, zeuren, huilen, roddelen. En gaat het door? Dan haal jij je schouders op en denkt: jammer dan. Je stapt naar je maatje. Wordt het heel erg? Dan stap je naar de juf of meester. En die weten van wanten. Daar mag je op vertrouwen.

Reactie kind: Ik deed het wel, maar ik deed het niet alleen. Waarom moet u mij weer hebben?

Juf/meester: Ik ben niet van plan om slecht over je te denken. Maar ik ben ook een soort scheidsrechter waar je de discussie niet mee aangaat. Anders gezegd: als je iets doet wat niet helemaal de bedoeling is en ik zie dat, dan ga je daarover met mij niet in discussie.

3. Correcte reactie van de leerkracht jegens ouders van zowel gepeste kinderen als pesters.

De leerkrachten spreken ouders die niet met respect over elkaar of elkaars opvoeding spreken hierop aan. Uiteindelijk doen we immers allemaal ons uiterste best naar eer en vermogen.

H Wat verwacht de school van de ouders?

Van ouders wordt verwacht dat zij zich respectvol uitlaten over (de opvoeding van) andere ouders en de school. U kunt er vanuit gaan dat andere ouders en de school dit ook doen wanneer het over u en uw kind gaat. Als u zich zorgen maakt over het welzijn van uw kind (u vermoedt dat uw kind wordt gepest), of vragen hebt met betrekking tot de gevolgde werkwijze van de school, dan overlegt u met de school. In eerste instantie betreft dit de juf of meester van uw kind. Uitgangspunt is hierbij dat u in gesprek gaat met het doel een oplossing te zoeken die goed is voor u en uw kind, maar ook goed is voor de andere kinderen. Als ouder weet u dan ook het onderscheid te maken tussen een overleg waarin zorgen worden gedeeld en een oplossing wordt gezocht en kwaadsprekerij of achterklap. Kortom: niet praten over een persoon, maar met die persoon. Komt u er met de juf of meester niet uit, dan kunt u zich wenden tot de directie. Deze zal dan in een gesprek tussen u, de leerkracht en hem tot een oplossing proberen te komen die voldoet aan het bovenstaande uitgangspunt.

Tips voor ouders

1. Ook mijn kind kan doen als de zwarte, rode of gele pet. Ook mijn kind kan pesten.
2. Ook mijn kind kan worden gepest.
3. Ik neem het probleem serieus.
4. Ik raak niet in paniek.
5. Ik straf niet fysiek en ga niet "uit mijn dak" als ik hoor dat mijn kind vaak doet als de zwarte pet.
6. Ik probeer er achter te komen wat mogelijke oorzaken kunnen zijn van het gedrag van mijn kind.
7. Ik vraag mij af:
  - Voelt mijn kind zich veilig thuis
  - Voelt mijn kind zich veilig op school
  - Pest mijn kind uit stoerheid of uit gewoonte
  - Pest mijn kind omdat het denkt dat het zo hoort?
  - Pest mijn kind omdat het bij de groep wil horen
  - Welke t.v.-programma's kijkt mijn kind allemaal?
  - Wat doet mijn kind allemaal op internet, op social media of bv. Whats app?
  - Weet mijn kind wel wat het doet, wat het aanricht?
8. Ik besteed extra aandacht aan mijn kind
9. Ik corrigeer agressieve buien
10. Ik stimuleer mijn kind om aan sport te doen of bij een club te gaan.
11. Ik overleg met de school, ik ga niet zelf ingrijpen
12. Ik bied hulp aan mijn kind
13. Ik lees boeken over pesten en/of vraag informatie op
14. Ik schakel eventueel een expert in als ik dat nodig vind of als de school dat aangeeft.
15. Ik ben me ervan bewust dat mijn kind via social media gepest kan worden en kan pesten. Ik begeleid mijn kind bij het gebruik hiervan en neem af en toe een steekproef. Ik probeer naast mijn kind te staan, zodat we op open manier dit kunnen volgen en begeleiden.

I Toch pestgedrag, en dan?

Wanneer ondanks de preventieve maatregelen er toch pestgedrag voorkomt en dit wordt gesignaleerd, treedt het volgende protocol in werking:

1. Indien er sprake is van incidenten betreffende pestgedrag wordt dat met de betrokken kinderen besproken door de leerkracht van het kind. Dit gesprek staat niet op zichzelf maar wordt regelmatig herhaald om het probleem aan te pakken. Van dit gesprek worden aantekeningen gemaakt in het leerlingvolgsysteem van zowel de pester als het gepeste kind.
2. Voldoen deze gesprekken niet (in die zin dat het pesten toch doorgaat) of zijn er meerdere leerlingen bij betrokken, dan vindt er een gesprek met de hele klas plaats. Dit omdat vaak juist de omstanders het pesten mogelijk maken en toelaten. Dit gesprek kent vijf stappen:
  1. De ik-boodschap
De leerkracht geeft door middel van een heel duidelijke ik-boodschap te kennen, dat er in de klas een probleem is, dat hij niet alleen kan oplossen, maar dat wel opgelost moet worden. Daarbij noemt hij/zij heel duidelijk de probleemsituatie en vraagt de leerlingen oplossingen te geven. Hij / zij benadrukt daarbij dat het probleem opgelost moet worden.
  2. Het verzamelen van oplossingen
De leerlingen moeten allerlei oplossingen geven voor aanpak. Soms komen er geen ideeën omdat de leerlingen niet durven of zo'n aanpak niet gewend zijn. Maar als de leerkracht hen laat merken dat het hem/haar ernst is door hen wat meer tijd te geven oplossingen aan te dragen, zullen ze in die periode het gepeste kind wat meer met rust laten. In deze fase mag er nog niet gereageerd worden op de oplossingen. Na verloop van tijd komen er een aantal oplossingen, meestal van de leerlingen uit de zwijgende middengroep.
  3. Het evalueren van oplossingen
Alle oplossingen die nadelig zijn voor het gepeste kind en ook voor de pester worden geschrapt. Op die manier geeft de leerkracht aan dat hij geen partij kiest, maar aan alle leerlingen veiligheid wil bieden.
  4. Het concretiseren van de oplossingen
Voor iedereen moet duidelijk zijn hoe de geselecteerde oplossingen uitgevoerd gaan worden. Het is daarbij aan te bevelen om ze op papier te zetten en daarna weer met de klas te bespreken.
  5. Het evalueren van de oplossingen
De oplossingen moeten met regelmaat geëvalueerd worden. De leerkracht geeft aan dat de evaluatie een vast onderdeel gaat worden van de

klassengesprekken. Wanneer er weer signalen komen van pesten dan moet de leerkracht weer teruggaan naar stap 1, maar ook als hij niets hoort, moet hij regelmatig evalueren. Het is van belang om het evalueren dan niet te laten verwateren. In dat geval is het belangrijk om complimenten te geven omdat het zo goed gaat. De leerkracht moet in deze fase de leerlingen duidelijk maken dat het aangeven dat er weer gepest wordt niet hetzelfde is als klikken, maar dat het in principe hetzelfde is als het helpen van het gepeste kind.

3. De leerkracht meldt het pestprobleem aan het team, zodat hier ook op het plein aandacht voor is.
4. Indien er sprake is van herhaald pestgedrag worden de ouders van de pester in het bijzijn van de pester op de hoogte gesteld van de ongewenste gebeurtenissen in een gesprek op school. Aan het eind van dit oudergesprek worden de afspraken met de pester nadrukkelijk doorgesproken en ook vastgelegd. Ook de op te leggen sancties bij overtreding van de afspraken worden daarbij vermeld. Gedacht kan worden aan uitsluiting van met name de situaties die zich in het bijzonder lenen voor pestgedrag. Daarbij kan gedacht worden aan: buitenspelen, overblijven, bewegingsonderwijs, excursies, schoolreisjes en bibliotheekbezoek. De directeur van de school wordt uiterlijk in dit stadium op de hoogte gesteld van de gesprekken met de kinderen en de ouders en kan de gemaakte afspraken terugvinden in het leerlingvolgsysteem.
5. De directeur roept de ouders op school voor een gesprek. Ook het kind kan in dit eerste directiegesprek betrokken worden. De directeur gaat uit van het opgebouwde archief van de leerkracht en vult dit archief verder aan met het verloop van de gebeurtenissen.
6. Als het gedrag van de leerling na dit corrigerende gesprek niet direct verbetert, of als de ouders het niet vinden dat hun kind ander gedrag gaat vertonen, dan moet besloten worden tot tijdelijke uitsluiting van de groep. De leerling zal dan onderwijs krijgen in een andere groep, zijnde een groep van minimaal 2 leerjaren lager of hoger. Zodra de leerling ander gedrag beloofd de situatie het toelaat, en de ouders er achter staan kan deze uitsluiting ongedaan worden gemaakt.
7. In ernstige situaties waarbij sprake is van uitsluiting van de groep kan de directie besluiten het kind tijdelijk het onderwijs te laten volgen op de zusterschool, de Rehobothschool, mits daar een passende plek te vinden is. Zodra de leerling ander gedrag beloofd en de situatie het toelaat, en de ouders er achter staan kan deze uitsluiting ongedaan worden gemaakt. De leerling blijft ingeschreven op de Bethelschool.

8. Een en ander wordt zorgvuldig gedocumenteerd in het leerlingvolgsysteem van de school.
9. Indien het pestgedrag van de pester niet aanzienlijk verbetert, en / of de ouders van het kind werken onvoldoende mee om het probleem ook aan te pakken kan de directeur van de school overgaan tot bijzondere maatregelen, met in het ernstigste geval schorsing en verwijdering tot gevolg. Hiervoor is een protocol op school aanwezig.

Verder

- In het bijzonder als er een peestsituatie geconstateerd is, bevraagt de leerkracht zichzelf over zijn of haar eigen functioneren. Hoe is de eigen houding naar de klas en eventueel specifiek naar bepaalde leerlingen toe? Hoeveel ruimte en verantwoordelijkheid krijgen de leerlingen zelf? Hoe veilig zijn de leerlingen in de klas? Dit wordt geëvalueerd met de IB-er en/of directie.
- Als zich voortdurend escalaties voordoen op het plein wordt er extra pleinwacht ingezet.
- Er wordt regelmatig contact gehouden met de betreffende leerlingen, de groep en de ouders om te horen of de genomen maatregelen succes hebben en houden of dat er andere stappen nodig zijn.

Overige hulp aan pester / gepeste

- Bij een leerling bij wie het gepest worden of pester zijn vooral lijkt voor te komen uit een gebrek aan weerbaarheid, invoelingsvermogen in anderen en sociale vaardigheden, kan met de ouders gesproken worden over een eventuele sociale vaardigheidstraining.
- Als bekend is dat een kind gepest wordt of pester is, neemt de vertrouwenspersoon contact op met dit kind. Het kind heeft ook altijd zelf de mogelijkheid een gesprek met de vertrouwenspersoon of de eigen leerkracht aan te gaan.
- Een kind waarvan bekend is dat het gepest wordt krijgt een verwerkingsschriftje, waarin hij/zij de ervaringen kan opschrijven of tekenen. Eventueel wordt dit (naar behoefte) besproken met de leerkracht of de vertrouwenspersoon.
- De pester krijgt altijd een gesprek met de leerkracht, waarin duidelijk wordt aangegeven dat het vertoonde gedrag niet geaccepteerd wordt. Tijdens dit gesprek probeert de leerkracht erachter te komen wat de oorzaak van het gedrag is. Aan de volgende vragen/zaken valt te denken:
  - a. de aandacht van de ouders voor het kind
  - b. wijze van bestraffen door ouders
  - c. houding van ouders tegenover agressief gedrag
  - d. zelf gepest zijn
  - e. reactie op bepaalde smaak-, geur- of kleurstoffen
  - f. slecht voorbeeld van de ouders of andere volwassenen
  - g. blootstelling aan geweld op tv en computerspelletjes

Van dit gesprek wordt verslag gemaakt en hierin worden vervolgacties omschreven.

I **Voorbeeld: Op welke manier corrigeert de leerkracht op school?**

De Leerkracht gaat ervan uit dat mensen, dus ook kinderen, elkaar niet dwars willen zitten. Kinderen hebben niet de bedoeling om vervelend te doen. In een conflict wordt daarom gevraagd naar bedoelingen van het kind. "Is het jouw bedoeling om mij zo boos te maken? Is het niet jouw bedoeling? Doe dan anders.

Is het wel jouw bedoeling, dan doe je het goed, maar dan heb je nu een probleem, want ik sta niet toe dat jij verder gaat op deze manier."

Een voorbeeld:

Een jongen wordt dag in dag uit gepest door een vijftal klasgenoten. Vraag aan dit vijftal: Is het jullie bedoeling om deze jongen zo te treiteren dat hij bang wordt en nauwelijks nog naar school durft?

"Nee, het is niet mijn bedoeling." Leerkracht: " ...Fijn, hoe ga je het nu oplossen met deze jongen?" Een andere leerling zegt echter: **"Ja, het is wel mijn bedoeling hem te treiteren, zodat hij bang wordt."**

Leerkracht: "Daar ben je dan in geslaagd. Maar het kan niet. Ik geef je bedenktijd. Want ik begrijp nu dat jij de bedoeling hebt om deze leerling te treiteren?" **"Ja, dat is mijn bedoeling."**

Leerkracht: "Je gaat rustig nadenken over je antwoord. Misschien heb je een bijzondere reden. Misschien vind je het nodig om stoer te doen op dit moment. Na schooltijd kom je even bij me (of blijf even na)" Leerling krijgt bedenktijd. Leerkracht: "Je hebt kunnen nadenken. Wat ben jij van plan hier op school, is het nog steeds jouw bedoeling om deze jongen dwars te zitten? Is daar misschien een reden voor om dat zo op die manier aan te pakken?"

Leerling: "Hij is gewoon stom."

Leerkracht: "Wat voor stomms doet hij dan. Kan hij daar iets aan veranderen? Of is het gewoon jouw bedoeling om hem dwars te zitten.

Leerling reageert door te zeggen: "Nee, het is eigenlijk niet mijn bedoeling om te treiteren."

Leerkracht: "Gelukkig. Wat ga jij nu bij jezelf veranderen? En hoe herstel je het verdriet dat je hebt aangericht?"

Leerling houdt voet bij stuk. "Ja, het is mijn bedoeling. Want hij is stom."

Leerkracht: "Jammer, ik bel nu je ouders op om te vragen of ze hier willen komen. Dan herhaal je hetgeen je tegen mij zegt, in aanwezigheid van je ouders."

Het hangt van het gesprek af met je ouders of je de klas nog in kunt komen.

Actie die nu wordt ondernomen:

Contact opnemen binnen de organisatie met een van de volgende personen:

Directeur, bouwcoördinator, mentor of ander persoon op school die vanuit "de lijn" (=hiërarchie) kan ondersteunen en bijstaan.

Contact opnemen met de ouder(s) van dit kind.

De leerkracht probeert ter plekke telefonisch of door middel van directe afspraak met de ouders te overleggen hoe nu verder te handelen. In contact met de ouders wordt verteld

wat het probleem is en wat de bedoeling van hun kind lijkt te zijn. Aan de ouders wordt nadrukkelijk gevraagd of zij de bedoeling van hun kind (Ja of Nee), ondersteunen. Zolang de ouders **niet** op school zijn geweest **wordt de leerling de toegang tot de klas ontzegd.**

Kern van deze laatste aanpak is de banden van deze leerling doorsnijden met de klasgenoten, zodat niet kan worden gemanipuleerd door deze leerling.

Reactiemogelijkheid 1 van de ouder

“Nee, natuurlijk ondersteunen wij dat niet.”

Dan wordt een afspraak gemaakt met de ouders met het doel gezamenlijk tot een oplossing te komen, waarin het gedrag van het kind zich niet meer voordoet.

Reactiemogelijkheid 2 van de ouder

“Ja, u moest eens weten wat een idiote moeder die jongen heeft waar mijn kind het op heeft gemunt.” (=Ik vind het goed wat mijn zoon doet.)

Ouders worden duidelijk gemaakt dat deze manier van reageren niet op prijs wordt gesteld. Voorbeeld:

Leerkracht: “Begrijp ik hiermee dat u het goed vindt dat uw kind deze jongen zo treitert?” Ouder: “U moest eens weten wat een rare moeder die jongen heeft. En zijn die andere leerlingen soms heilig?”

Leerkracht: “Bedoelt u te zeggen dat u het gedrag van uw zoon/dochter goedkeurt?” Ouder: “Nee, dat niet, maar die leerling heeft een heel rare moeder, ik kan u verhalen vertellen, dat wilt u niet weten!”

Leerkracht: “Zoals u spreekt lijkt u het gedrag van uw zoon/dochter niet af te keuren. Ik heb u niet uitgenodigd om kwaad te spreken over een moeder. Wat vindt u ervan dat uw kind een andere leerling het leven zuur maakt?”

Moraal: het moet duidelijk zijn dat er geen enkel excuus is voor wangedrag.